

ARHITEKTONSKA PRISTUPAČNOST ŠKOLA – IMPLIKACIJE ZA IZRADU INDIVIDUALNIH OBRAZOVNIH PLANOVA ZA UČENIKE SA MOTORIČKIM POREMEĆAJIMA¹

Snežana NIKOLIĆ², Danijela ILIĆ-STOŠOVIĆ
Olivera BANOVIĆ*

Univerzitet u Beogradu

Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

*Diplomirani defektolog

Dostupna istraživanja inkluzivne prakse i izrade Individualnih obrazovnih planova (IOP-a) akcentat su stavljala na aktivnosti koje se preduzimaju sa ciljem da se nastavno gradivo učini pristupačnim učenicima sa smetnjama u učenju i razvoju, dok analiza arhitektonske pristupačnosti redovnih škola za učenike sa motoričkim poremećajima i njena povezanost sa aktivnostima koje će biti planirane IOP-om, nije do sada bila predmet istraživanja u našoj zemlji.

Osnovni cilj ovog istraživanja je da, kroz prikaz arhitektonske pristupačnosti redovnih osnovnih škola na teritoriji opštine Zvezdara, ukaže na važnost i uticaj ovog segmenta pripreme škola za inkluzivno obrazovanje, kao i na metodologiju izrade Individualnih obrazovnih planova.

---

1 Rad je realizovan u okviru projekta „Kreiranje protokola za procesnu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“ (broj 179025), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

2 E-mail: coan@mts.rs

Za potrebe istraživanja korišćena je Opservaciona lista kojom se prati pristupačnost kroz 38 varijabli, podeljenih u sedam segmenata. Uzorak je činilo 12 osnovnih škola na teritoriji beogradske opštine Zvezdara.

Rezultati istraživanja pokazuju da je, od ukupno 38 posmatranih varijabli, u 9 konstatovana apsolutna pristupačnost u svih 12 škola. Analizom tih varijabli utvrđeno je da su to elementi arhitektonske pristupačnosti koji se mogu svrstati u „univerzalni dizajn“, dok elementi koji se odnose na specifično prilagođavanje za učenike sa motoričkim poremećajima, izostaju.

Ovo se obavezno mora uzeti u obzir prilikom razmatranja metodologije izrade Individualnih obrazovnih planova, pre svega sa aspekta planiranja dodatne pomoći i podrške u kadru, ali i u obezbeđivanju dodatnog vremena za rad, kao i adekvatnog prostora.

Ključne reči: arhitektonska pristupačnost, učenici sa motoričkim poremećajima, IOP

UVOD

Inkluzija nedvosmisleno postavlja pred školu zahtev da se obezbedi adekvatna podrška učenicima sa smetnjama u učenju i razvoju. Mnoge zemlje su na različite načine to i omogućile (Forlin & Rose, 2010). Inkluzivna orijentacija i planiranje praktičnih koraka u jednoj školi treba da bude deo školskih dokumenata. Škola priprema i institucionalizuje inkluzivno obrazovanje tako što dobro planira i organizuje resurse unutar škole, ali i koristi resurse u lokalnoj zajednici. Uvođenje i primena inkluzivnog obrazovanja podrazumeva dobru analizu mogućnosti i potreba i, u skladu sa tim, planiranje ljudskih, materijalnih i finansijskih resursa, neophodnih za obezbeđivanje podrške deci sa posebnim obrazovnim potrebama (Janjić, 2010:10).

Janjić i saradnici (2012: 11-13) govore o više aspekata dostupnosti – zakonskoj, ekonomskoj, administrativnoj, a govoreći o fizičkoj dostupnosti oni naglašavaju: „Dostupnost fizičkog okruženja ili arhitektonska pristupačnost je veoma značajna za obezbeđivanje pristupa i neometanog obrazovanja deci sa smetnjama u razvoju. Fizička dostupnost podrazumeva blizinu škole, obezbeđen i arhitektonski prilagođen

prevoz do škole. Podrazumeva, takođe i pristupačnu školsku zgradu – rampe, liftovi, zvučni signali, prilagođeni toaleti i opšta prilagođenost prostorija u kojima deca borave.” Ovaj stav podržavaju i Auf-Franić i saradnici (2003) ističući da osoba sa motoričkim poremećajem može razviti svoje pune potencijale i građanska prava jedino ako je celokupno okruženje prilagođeno njenom nesmetanom kretanju.

Stupanjem na snagu Zakona o osnovama obrazovanja i vaspitanja (2009, 2013), kao i Pravilnika o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje (2010), učenicima sa smetnjama u učenju i razvoju omogućeno je obrazovanje u redovnim školama, uz osiguranje pristupačnosti svih resursa škole. Zakon o osnovama obrazovanja i vaspitanja (2013), u Članu 77, Stav 5 i 7 definiše vrste Individualnog obrazovnog plana (IOP) i navodi da IOP može da bude zasnovan na prilagođavanju načina rada, kao i uslova u kojima se izvodi obrazovno-vaspitni rad (IOP1), kao i na prilagođavanju i izmeni sadržaja obrazovno-vaspitanog rada, ishoda i standarda postignuća (IOP2). Donošenju odluke o kreiranju IOP-a 2, prema ovom Zakonu, prethodi realizacija nastavnog rada prema IOP-u1. Pravilnikom o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje (2010), a u Članu 4, Stav 1, definiše se bliže IOP1, odnosno prilagođavanje načina i uslova rada. „Otklanjanje fizičkih i komunikacijskih prepreka (individualizovan način rada) u ustanovi ostvaruju se putem: 1) prilagođavanja prostora i uslova u kojima se odvija aktivnost u predškolskoj ustanovi, odnosno nastava u školi (otklanjanje fizičkih barijera, osmišljavanje dodatnih i posebnih oblika aktivnosti, izrade posebnog rasporeda aktivnosti, itd.)“.

Dosadašnje dostupne analize inkluzivne prakse i izrade IOP-a (Ilić-Stošović i sar., 2012; Ilić-Stošović, Nikolić, 2012; Ilić-Stošović, Nikolić, 2013) akcenat su stavljale na aktivnosti koje se preduzimaju IOP-om sa ciljem da se nastavno gradivo učini pristupačnim učenicima sa smetnjama u učenju i razvoju, kao i na teškoće sa kojima se nastavnici i stručni saradnici susreću prilikom izrade ovog dokumenta. Interesovanje

istraživača za suštinom inkluzije i ne čudi jer se, kako ističu Lipski i Gartner (Lipsky & Gartner, 1998), kod implementacije inkluzije najčešće greši u tome što se ona više povezuje sa arhitektonskim uređenjem nego sa značajnom sistemskom reformom. Čini se da to nije slučaj u našoj zemlji, bar kada je reč o analizi inkluzivne prakse. Dostupna istraživanja pokazuju da analiza arhitektonske pristupačnosti redovnih škola za učenike sa motoričkim poremećajima i njena povezanost sa aktivnostima koje će biti planirane IOP-om, nije do sada bila predmet istraživanja u našoj zemlji. Ovo je jedan od osnovnih razloga naše opredeljenosti da istražimo jedan segment ovog problema.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja je da, kroz prikaz arhitektonske pristupačnosti redovnih osnovnih škola na teritoriji opštine Zvezdara, ukaže na važnost i uticaj ovog segmenta pripreme škola za inkluzivno obrazovanje, kao i na metodologiju izrade Individualnih obrazovnih planova.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Za potrebe ovog istraživanja korišćena je Opservaciona lista, koja je konstruisana na osnovu teorijskih polazišta o potrebama prilagođavanja spoljašnjeg i unutrašnjeg prostora škole kako bi učenici sa motoričkim poremećajima, a koji se kreću uz pomoć pomagala, mogli samostalno da učestvuju u školskim aktivnostima. Arhitektonska pristupačnost škola ispitana je proveravanjem *pristupačnosti ulaza u školu* (postojanje stepeništa na ulazu, postojanje adekvatnih rukohvata uz stepenište, postojanje adekvatne rampe za kretanje invalidskim kolicima, postojanje praga na ulazu u školu, širina vrata na ulazu, dostupnost kvake na vratima glavnog ulaza u školu); *ulaza i izlaza u školsko dvorište* (omogućen neometan ulaz/izlaz u

školsko dvorište, omogućeno neometano kretanje po školskom dvorištu, postojanje odgovarajuće površine za kretanje pomaгалima); *hodnika* (postojanje odgovarajuće širine hodnika, postojanje odgovarajućih držača duž zidova hodnika, postojanje lifta, postojanje rampe u hodniku); *učionice* (postojanje adekvatne širine vrata na ulazu u učionicu, omogućeno samostalno otvaranje vrata, postojanje praga na ulazu u učionicu, omogućena adekvatna prohodnost između klupa u učionici, postojanje prilagođene školske klupe, postojanje odgovarajućeg pristupa tabli, postojanje table sa držačima, postojanje prekidača za svetlo na odgovarajućoj visini); *fiskulturne sale* (postojanje odgovarajuće širine vrata na ulazu u fiskulturnu salu, postojanje praga na ulazu u fiskulturnu salu, postojanje adekvatnog ulaza u svlačionicu, postojanje adekvatnog prostora u svlačionici, omogućen prilaz sanitarijama u svlačionici); *biblioteke* (postojanje adekvatne širine vrata na ulazu u biblioteku, postojanje praga na ulazu u biblioteku, pristupačnost polica sa knjigama); *toaleta* (postojanje adekvatne širine vrata na ulazu u toalet, postojanje prekidača za svetlo na odgovarajućoj visini, postojanje adekvatne visine sanitarija, postojanje rukodržača kod toalet šolje, postojanje adekvatne širine prostora, dostupnost higijenskog materijala).

Podaci dobijeni na Opservacionoj listi su kvantitativno obrađivani. Za statističku obradu podataka korišćeni su postupci deskriptivne statistike.

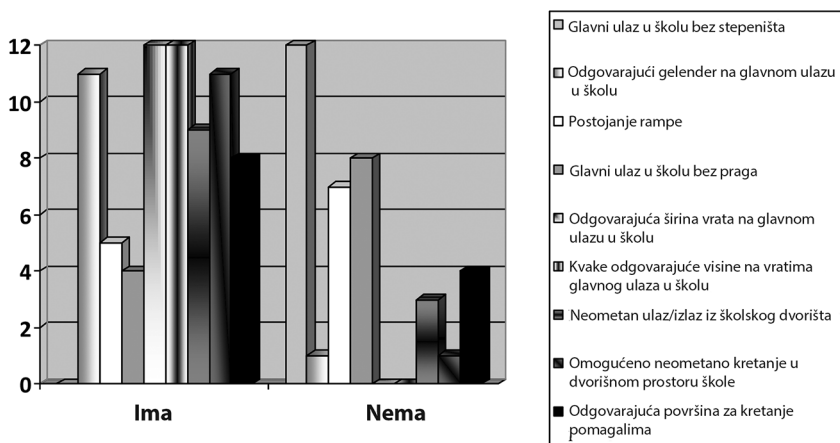
UZORAK ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je realizovano u periodu od 5.2.2015. godine do 8.4.2015. godine u 12 osnovnih škola na teritoriji opštine Zvezdara. Pristupačnost školskog prostora ispitana je u sledećim školama: OŠ „1300 kaplara“, OŠ „Ćirilo i Metodije“, OŠ „Desanka Maksimović“, OŠ „Despot Stefan Lazarević“, OŠ „Dragojlo Dudić“, OŠ „Ivan Goran Kovačić“, OŠ „Jelena Četković“, OŠ „Marija Bursać“, OŠ „Pavle Savić“, OŠ „Stevan Sindelić“, OŠ „Veljko Dugošević“ i OŠ „Vladislav Petković Dis“.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Pristupačnost spoljašnjeg prostora škole

Na Grafikonu 1 prikazana je pristupačnost spoljašnjeg prostora škole, prema pojedinačnim varijablama.

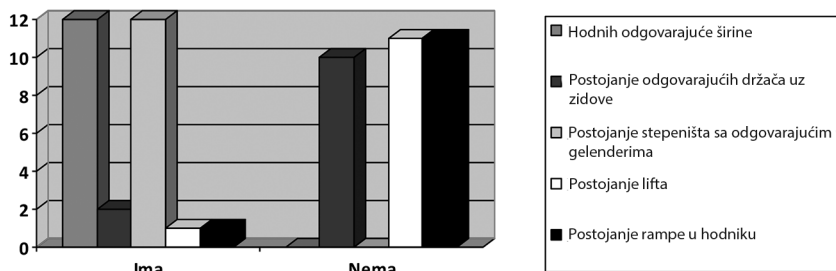

Grafikon 1 – Pristupačnost spoljašnjeg prostora škole

Postojanje stepeništa na ulazu u školu je najzastupljenija arhitektonska barijera za učenike sa motoričkim poremećajima koji se kreću uz pomoć kolica. U sedam škola nema rampe za kretanje invalidskih kolica, a osam škola ima prag na glavnom ulazu u školu, što značajno ometa kretanje invalidskim kolicima. Četiri škole nemaju odgovarajuću površinu dvorišta za neometano kretanje pomagalicima, a tri škole nemaju odgovarajući ulaz/izlaz iz školskog dvorišta (Grafikon 1).

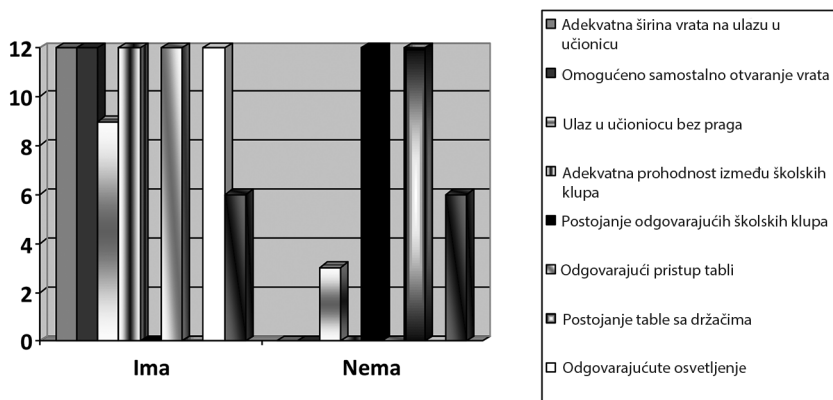
Pristupačnost unutrašnjeg prostora škole

Procena pristupačnosti unutrašnjeg prostora škole podrazumevala je procenu pristupačnosti hodnika i procenu pristupačnosti učionica. Na Grafikonu 2 prikazana je pristupačnost hodnika prema pojedinačnim varijablama.

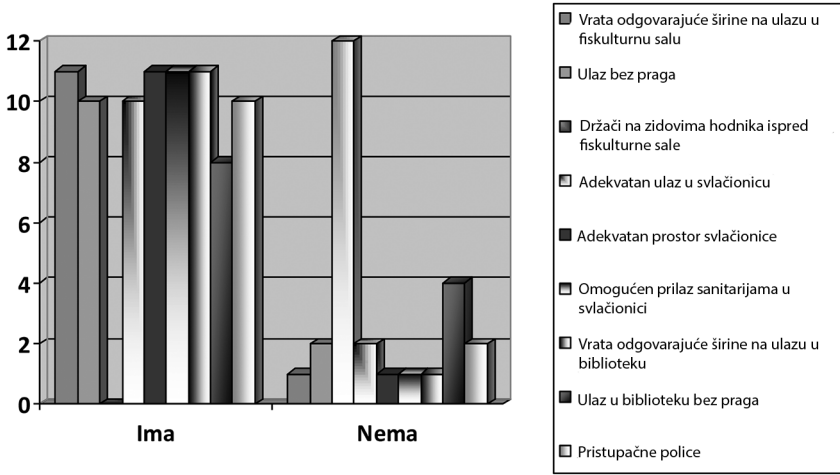
Grafikon 2 – Pristupačnost hodnika

U dve od pet varijabli uočava se potpuna pristupačnost u svim školama i ona se odnosi na postojanje hodnika odgovarajuće širine, kao i na postojanje stepeništa sa odgovarajućim gelenderima. Samo jedna škola poseduje lift i rampu za neometano kretanje invalidskim kolicima (Grafikon 2).

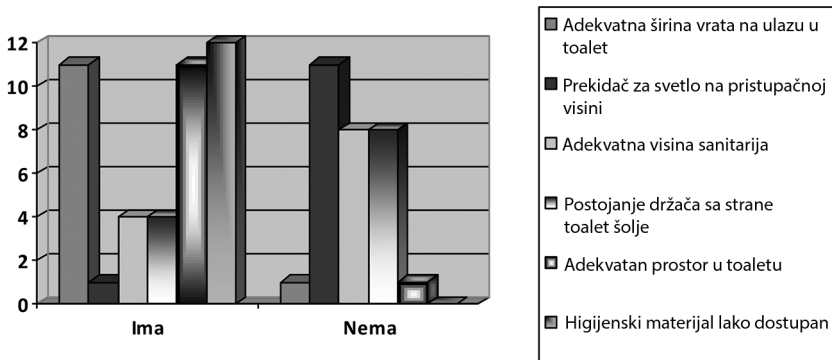
Grafikon 3 – Pristupačnost učionica

U pet od devet praćenih varijabli uočava se potpuna pristupačnost svih škola i ona se odnosi na postojanje adekvatne širine vrata, odgovarajuća dostupnost table, neometano kretanje između školskih klupa, odgovarajuće osvetljenje, kao i pristup školskoj tabli. Od ukupno 12 škola dve škole imaju odgovarajuće rukodržače na zidu hodnika. Nijedna od ispitanih škola nema prilagođenu klupu za učenike sa motoričkim poremećajima, kao ni tablu sa držačima. Šest škola nema prekidače za svetlo na odgovarajućoj visini, a u tri škole registrovano je postojanje pragova na ulazu u učionicu (Grafikon 3).

Grafikon 4 – Pristupačnost fiskulturne sale i biblioteke

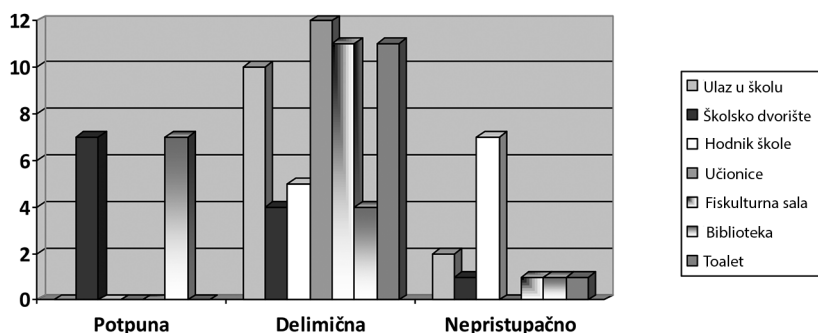
Iz rezultata prikazanih na Grafikonu 4 može se zaključiti da ni u jednoj varijabli kojom se utvrđivala pristupačnost fiskulturne sale i biblioteke nije zabeležena potpuna pristupačnost u svim školama. Nepostojanje držača na zidovima hodnika ispred fiskulturne sale beleži se u svih 12 škola, četiri škole nemaju adekvatan ulaz u biblioteku, a po dve škole nemaju odgovarajući ulaz u fiskulturnu salu, u svlačionicu, kao ni police u biblioteci koje su pristupačne učenicima sa motoričkim poremećajima.

Grafikon 5 – Pristupačnost toaleta

Sve škole obuhvaćene istraživanjem imaju higijenski materijal lako dostupan, dok 11 škola ima adekvatnu širinu vrata na ulazu u toalet i adekvatan prostor u toaletu. Prekidači za svetlo su učenicima sa motoričkim poremećajima nedostupni u 11 ispitanih škola. Osam škola nema adekvatnu visinu sanitarija za ove učenike, kao ni držače sa strane toalet šolje (Grafikon 5).

Grafikon 6 – Ispunjenost uslova pristupačnosti

Na Grafikonu 6 prikazani su rezultati koji se odnose na ispunjenost uslova pristupačnosti. Obrada ovih rezultata rađena je na sledeći način: za svaki od domena pristupačnosti (ulaz u školu, školsko dvorište itd.), u statističkoj obradi ocenom 3 označene su one škole koje u svim elementima koji su činili jednu varijablu imaju obezbeđenu pristupačnost, ocenom 2 označene su one koje nemaju najmanje jedan element pristupačnosti i ocenom 1 označene su one škole koje u određenoj varijabli nemaju obezbeđenu pristupačnost ni za jedan element koji čini tu varijablu.

Iz prikazanih rezultata uočava se da po sedam škola ima obezbeđene sve elemente koji čine pristupačnim školsko dvorište, odnosno biblioteku. Najveći broj škola (7) nema nijedan obezbeđen element pristupačnosti hodnika. Učionice su, u svim školama koje su činile uzorak, delimično pristupačne, dok je u 11 škola delimično pristupačna fiskulturna sala, odnosno toalet.

DISKUSIJA

Rezultati istraživanja pokazuju da je od ukupno 38 posmatranih varijabli, u 9 konstatovana apsolutna pristupačnost u svih 12 škola. Analizom tih varijabli lako se može doći do zaključka da su to, zapravo, oni elementi arhitektonske pristupačnosti koji se mogu svrstati u „univerzalni dizajn“ (širina vrata, širina hodnika, gelenderi uz stepenište, osvetljenje, prohodnost između klupa, pristupačnost table itd.), dok su elementi koji se specifično odnose na arhitektonsko prilagođavanje za potrebe kretanja učenika sa motoričkim poremećajima uglavnom neprilagođeni. U prilog ovoj konstataciji govori i podatak našeg istraživanja prema kojem sve škole obuhvaćene istraživanjem imaju stepenište kao prilaz glavnom ulazu, dok prilaznu rampu uz stepenište ima samo pet škola. Nijedna od škola obuhvaćenih istraživanjem nije prizemna škola, što, sudeći prema rezultatima ovog istraživanja, znači da učenici sa motoričkim poremećajima, ukoliko je kabinetska nastava u višim razredima organizovana na spratu, neće biti u mogućnosti da je prate, ili da je neophodno da se obezbedi prenos učenika do sprata. Ista je situacija i sa ulazom/izlazom iz školskog dvorišta. Ukoliko učenika roditelj dovede u školu i zajedno pređu stepenište kao prepreku, a škola učini napor da učionica bude u prizemlju, postojanje pragova na ulazu u školsko dvorište znači da učenik mora da sačeka drugu, nastavnika ili roditelja, koji će ga ispratiti u školsko dvorište. Slične rezultate je moguće naći i u istraživanju koje je sprovedeno na teritoriji Republike Srpske (Šipka, 2009) gde je od 170 škola obuhvaćenih istraživanjem, u 85 registrovano nepostojanje prilagođenog prostora (ulaz u školu, stepeništa, liftovi, rampe, toaleti).

Veoma važan podatak ovog istraživanja jeste da je, od svih prostora škole koji su posmatrani, fiskulturna sala i prostor oko nje, ili delimično, ili u potpunosti nepristupačan u većini škola.

Kakve praktične implikacije imaju rezultati ovog istraživanja na metodologiju izrade IOP-a? Kako navode Ilić-Stošović i Nikolić (2007), isključivo pedagoški pristup u izradi IOP-a za učenike sa cerebralnom paralizom nije dovoljan, već dobra

procena motoričkih, govorno-jezičkih i socio-emocionalnih sposobnosti ove dece može doprineti preciznijem postavljanju ciljeva, ali i pouzdanijim zaključcima. Dakle, u metodologiji izrade IOP-a svakako treba poći od procene sposobnosti dece sa motoričkim poremećajima. Procenjene sposobnosti, a posebno motoričke sposobnosti ove dece, ne treba da budu polazište samo za mere individualizacije u neposrednom nastavnom radu, već i za preduzimanje koraka kako bi se škola arhitektonski učinila pristupačnom za njih. Ukoliko se sposobnosti kao takve samo konstatuju i izrade ciljevi u IOP-u koji ignorišu arhitektonsku nepristupačnost, onda se dobija IOP koji je neostvariv. Odličan primer za to je rezultat ovog istraživanja koji pokazuje da su fiksulturne sale uglavnom nepristupačne. Ovo je podatak koji se direktno odnosi na činjenicu koju moramo uzeti u obzir kada planiramo podršku u IOP-u za učenike sa motoričkim poremećajima. Osim ovog podatka, činjenica da učenik ne može sam da se kreće po školi i školskom dvorištu, piše po tabli, sedi u klupi koja je prilagođena njegovim sposobnostima, jeste činjenica koja odmah isključuje umesto da uključi učenika sa motoričkim poremećajima u redovnu školu. To znači da, ukoliko nije moguće otkloniti arhitektonske barijere, IOP-om se mora predvideti pomoć pedagoškog asistenta, dodatno vreme za rad učenika i dodatno angažovanje nastavnika.

Jablan i saradnici (2009) ističu da se problemi koji se pojavljuju u redovnim školama, a imaju direktne veze sa uključivanjem dece ometene u razvoju u školski proces, mogu svrstati u subjektivne i objektivne. Ovi autori, između ostalih, u objektivne probleme svrstavaju i opremljenost škola, postavljajući pitanje da li su škole pripremljene za obrazovanje dece sa oštećenjem vida i zaključuju da istraživanja pokazuju da se inkluzivno obrazovanje ove dece uglavnom ostvaruje uz ogromno angažovanje porodice, spremnost i motivisanost samog deteta i spremnost nastavnika. Čini se da rezultati našeg istraživanja potvrđuju da je slična situacija i sa inkluzivnim obrazovanjem dece sa motoričkim poremećajima.

ZAKLJUČAK

Inkluzija je tema kojom se, već više od deset godina, u našoj zemlji bave stručnjaci različitih profila. I pored toga, problem postojanja arhitektonskih barijera i njihova direktna povezanost sa metodologijom izrade Individualnih obrazovnih planova nije dovoljno istražena.

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da redovne osnovne škole na teritoriji opštine Zvezdara, u kojoj se nalazi i škola koja je prva započela praktičnu realizaciju inkluzivnog obrazovanja, nisu u dovoljnoj meri arhitektonski prilagođene učenicima sa motoričkim poremećajima. Na osnovu ovog istraživanja možemo zaključiti da škole u kojima je sprovedena opservacija nisu u potpunosti spremne za adekvatnu implementaciju inkluzivnog obrazovanja.

Problem arhitektonskih barijera umnogome sputava učenike sa motoričkim poremećajima da razviju svoje potencijale, a u nekim slučajevima i pogoršavaju njihovo stanje zbog nemogućnosti da samostalno obave zadatke koje njihovi vršnjaci tipične populacije mogu. Ovo se obavezno mora uzeti u obzir prilikom razmatranja metodologije izrade Individualnih obrazovnih planova, pre svega sa aspekta planiranja dodatne pomoći i podrške u kadru, ali i u obezbeđivanju dodatnog vremena za rad, kao i adekvatnog prostora.

LITERATURA

1. Auf-Franić, H., Olujić, V., Žarnić, T., Bertina, M., Rister, L., & Rot-Čerina, V. (2003). *Arhitektura bez barijera u zgradama za obrazovanje*. Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
2. Forlin, C., Rose, R. (2010). Authentic School Partnership for Enabling Inclusive Education in Hong Kong. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 10(1) 13-22.
3. Ilić-Stošović, D., & Nikolić, S. (2007). Metodologija izrade Individualnih obrazovnih programa za učenike sa cerebralnom paralizom. *Beogradska defektološka škola*, 2, 173-186.
4. Ilić-Stošović, D., Nikolić, S. (2012). Analiza samoprocene nastavnika o pripremljenosti za izradu i realizaciju Individualnih obrazovnih planova. U: M. Gligorović (Ed.) *Zbornik radova – Godišnja prezentacija rezultata naučno-istraživačkih projekata Fakulteta za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju koje finansira Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije* (str. 125-134), Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
5. Ilić-Stošović, D., Kovačić, A., Nikolić, S., & Maksić, J. (2012). The analysis of individual education plans for children with cerebral palsy. II International Scientific Conference “Special Education and Rehabilitation – Cerebral Palsy”. In: M. Stošljević, D. Marinković, F. Eminović (Eds.) *Cerebral palsy. A multidisciplinary and multidimensional approach*, International thematic collection of papers (str.133-147), Novi Sad: Faculty of Medicine Foca; Association of Special Educators and Rehabilitators of Serbia.
6. Ilić-Stošović, D., & Nikolić, S. (2013). Identifikacija teškoća u izradi Individualnih obrazovnih planova. U: M. Gligorović (Ur.) *Novine u specijalnoj edukaciji i rehabilitaciji*, (str. 139-156). Beograd: Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
7. Jablan, B., Stanimirov, K., & Grbović, A. (2009). Realnost i perspektiva inkluzivnog obrazovanja dece sa oštećenjem vida u našoj zemlji. *Pedagogija*, LXIV, 4. 568-578.
8. Janjić, B. (2010). *Zbirka primera inkluzivne prakse. Inkluzivno obrazovanje. Razvoj i primena delotvornog modela inkluzivnog obrazovanja u Srbiji*. Beograd: Ministarstvo prosvete Republike Srbije.

9. Janjić, B., Milojević, N., & Lazarević, S. (2012). *Priručnik za zaposlene u vrtićima i školama. Primena i unapređenje inkluzivnog obrazovanja u Srbiji*. Beograd: Udruženje studenata sa hendikepom.
10. Lipsky, D. C., & Gartner, A. (1998). Taking inclusion into the future. *Educational Leadership*, 56(2), 78-81.
11. Pravilnik o bližim uputstvima za utvrđivanje prava na individualni obrazovni plan, njegovu primenu i vrednovanje (2010). Službeni glasnik RS, 76/10.
12. Šipka, V. (2009). *Monitoring inkluzije u osnovnim školama u Republici Srpskoj I – IX razreda*. Republički pedagoški zavod Republike Srpske, Banja Luka.
13. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2009). Službeni glasnik R Srbije, 72/09.
14. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2013). Službeni glasnik R Srbije, 55/13.

ARCHITECTURAL ACCESSIBILITY OF SCHOOLS – IMPLICATIONS FOR INDIVIDUAL EDUCATION PLANS FOR PUPILS WITH PHYSICAL DISABILITIES

Danijela Ilić-Stošović*, Snežana Nikolić*, Olivera Banović**

*University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

**Special Education Teacher

Summary

In available studies of inclusive practice and IEP, emphasis was placed on the activities undertaken to reach the accessibility of teaching programs for students with special needs. Architectural accessibility of schools and its implementation for IEP has not been researched enough.

The main aim of this research was to highlight the importance of architectural barriers for the process of creating IEP for pupils with physical disabilities, through determining a current situation in regular elementary schools in Belgrade.

An observation list, with 38 variables of architectural accessibility was used in this research. The sample consisted of 12 elementary schools in “Zvezdara” Municipality, Belgrade.

The results show that there is complete architectural accessibility in nine out of 38 variables. All nine variables belong to “universal design”. In other variables, elements that measure specific components of architectural accessibility for pupils with physical disabilities mainly intermit.

This must be taken into consideration when we discuss IEP, primarily from the aspect of planning additional help and support to professionals, providing additional time for pupils’ work and learning in class, and providing adequate place for learning.

Key words: architectural accessibility, physical disability, Individual Education Plan

Primljeno: 29.09.2015.

Prihvaćeno: 28.11.2015.